

УДК 339.13:330.341

Л.П. Радченко

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Досліджується інноваційний розвиток як основа економічного зростання в постіндустріальній економіці в сучасних умовах. Аналізується роль держави у забезпеченні інноваційної моделі розвитку національної економіки, у формуванні ефективної інноваційної системи, здійсненні стимулювання інноваційної діяльності підприємницьких структур з урахуванням досвіду економічно розвинених країн. Досліджуються особливості процесу формування та реалізації інвестиційно-інноваційної політики в Україні. Розглядається стан, проблеми та необхідність посилення державного регулювання інноваційної діяльності в національній економіці України для підвищення її конкурентоспроможності. Запропоновано напрями поєднання ринкових і державних важелів впливу на розвиток інноваційних процесів і удосконалення інноваційної політики, зокрема, фінансового забезпечення та стимулювання інновацій, формування інституційного середовища для розвитку інноваційно-технологічної діяльності та підвищення попиту на інноваційні продукти.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інноваційна політика держави, державне регулювання інноваційного розвитку, стимулювання інноваційного розвитку, конкурентоспроможність національної економіки.

Исследуется инновационное развитие как основа экономического роста в постиндустриальной экономике в современных условиях. Анализируется роль государства в обеспечении инновационной модели развития национальной экономики, в формировании эффективной инновационной системы, осуществлении стимулирования инновационной деятельности предпринимательских структур с учетом опыта экономически развитых стран. Исследуются особенности процесса формирования и реализации инвестиционной политики в Украине. Рассматривается состояние, проблемы и необходимость усиления государственного регулирования инновационной деятельности в национальной экономике Украины для повышения ее конкурентоспособности. Предложены направления сочетания рыночных и государственных рычагов влияния на развитие инновационных процессов, в частности, финансового обеспечения и стимулирования инноваций, формирования институциональной среды для развития инновационно-технологической деятельности и повышения спроса на инновационные продукты.

Ключевые слова: инновационное развитие, инновационная политика государства, государственное регулирование инновационного развития, стимулирование инновационного развития, конкурентоспособность национальной экономики.

The author explores innovative development as a basis for economic growth in the post-industrial economy in modern conditions. The role of the state in providing innovative model of development of the national economy, in the formation of an effective innovation system, the implementation of innovation business structures, based on the experience of developed countries, is analyzed. The features in the process of formation and implementation of the investment policy in Ukraine are investigated. The article considers the state of the problems and the need for increased government regulation of innovative activity in the national economy of Ukraine to

improve its competitiveness. The author proposes a combination of market directions and government levers of influence on the development of innovative processes, in particular, financial support and stimulate innovation, the formation of the institutional environment for the development of innovation-technological activity and increasing demand for innovative products.

Key words: *innovative development, innovative policy, government regulation of innovative development, promotion of innovation, competitiveness of the national economy.*

Постановка проблеми. Загострення конкурентної боротьби у світовому економічному просторі в умовах посилення глобалізаційних процесів все більше базується навколо забезпечення економічного зростання на інноваційній основі. В зв'язку з цим проблеми технологічного оновлення виробничих процесів, продукування нових знань, виробництва інноваційних товарів та послуг відіграє дуже важливу роль у макроекономічній політиці розвинених країн світу. Застосування інноваційної моделі розвитку дає можливість цим країнам отримувати приріст ВВП на 70-85% і досить успішно вирішувати проблеми підвищення конкурентоспроможності національної економіки. В той же час в Україні, не зважаючи на низку важливих рішень і документів про інноваційний розвиток, відсутність реальних умов реалізації пріоритетності інноваційного розвитку проявляється в тому, що приріст ВВП за рахунок інноваційних чинників здійснюється лише на 0,7-1,0 % [3]. Дослідження проблем розробки і реалізації інноваційної політики, формування національної інноваційної системи для підвищення конкурентоспроможності національної економіки України обумовлюють значний інтерес вчених до даних наукових проблем.

Аналіз актуальних досліджень. Фундаментальні питання, які стосуються розкриття категорії інновацій, впливу інновацій на розвиток національної економіки, ролі інноваційної політики держави у забезпеченні соціально-економічного розвитку суспільства, є основою сучасних уявлень про інноваційну модель розвитку. В її розробку значний внесок внесли закордонні та вітчизняні вчені: Д. Белл, Г. Беккер, Дж. Гелбрейт, В. Геєць, А. Гальчинський, М. Кастельс, А. Маршал, К. Маркс, П. Самуельсон, Е. Тоффлер, І. Фішер, Л. Шаульська, Й. Шумпетер, А. Чухно, Л. Федулова та багато інших. Разом з тим, пошуки шляхів підвищення конкуренто-

спроможності національної економіки України потребують подальших наукових розробок проблем інноваційного розвитку та засобів його активізації.

Метою даної статті є дослідження напрямів посилення державного регулювання та активізації форм стимулювання інноваційної діяльності в національній економіці України для підвищення її конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Дослідження економічною теорією в останні три десятиріччя процесів формування нової економіки пов'язане з розкриттям характерних рис постіндустріального суспільства, яке розвивається як суспільство знань, на інноваційній основі, а інноваційний розвиток є пріоритетним напрямом оволодіння прогресивними технологічними укладами. На цій підставі економічно розвинуті країни підвищують конкурентоспроможність національних економік та ведуть конкурентну боротьбу за лідерство на світових ринках [5].

Для економіки України, яка характеризується інверсійним характером ринкових трансформаційних процесів, недосконалістю форм державного та ринкового регулювання, нестабільністю соціально-економічного розвитку, проблеми інноваційності на макро- та мікрорівнях вирішуються складно і на незадовільному рівні. Про невідповідність реальних умов забезпечення інноваційності стратегічним цілям формування в Україні інноваційно орієнтованої економіки свідчать дані про загальні витрати країни на науку та наукові розробки. Як бачимо із табл.1, витрати на наукову діяльність, які виділяються із державного бюджету, в різних країнах світу суттєво відрізняються [1; 2]. В економіках, що розвиваються на інноваційній основі, частка фінансування науки є високою. Найбільшою ця частка є в Японії, за представлений період вона перевищує 3% ВВП і весь час зростає. Орієнтиром для визначення обсягів фінансування розвитку науки в країнах – членах ЄС також прийнято показник, який становить не менше 3 % ВВП кожної країни [2, с.83].

Таблиця 1

**Витрати на наукову діяльність із державного бюджету
в різних країнах світу, % ВВП**

Рік	США	Японія	Німеччина	Франція	Італія	Росія	Україна
2000	2,75	3,04	2,45	2,15	1,05	1,05	0,34
2001	2,76	3,12	2,46	2,20	1,09	1,18	0,36
2002	2,66	3,17	2,49	2,23	1,13	1,25	0,34
2003	2,66	3,20	2,52	2,17	1,11	1,28	0,40
2004	2,54	3,17	2,49	2,15	1,10	1,15	0,42
2005	2,57	3,32	2,49	2,10	1,09	1,07	0,42
2006	2,61	3,41	2,53	2,10	1,13	1,07	0,46
2007	2,66	3,44	2,53	2,04	1,18	1,12	0,38
2008	2,77	3,39	2,54	2,02	1,18	1,04	0,41
2009	2,70	3,40	2,50	2,03	1,19	1,30	0,37
2010	2,81	3,45	2,52	2,05	1,19	1,31	0,46

Джерело: Сизоненко В.О. Фінансування інноваційно орієнтованої економіки в умовах інституціональної невизначеності // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С.83.

Витрати із усіх джерел на дослідження і розробки є одним із головних критеріїв інноваційності економік країн світу. Станом на 2013р. за цим показником першою в світі країною залишалися США (424 млрд. дол.), проте, враховуючи поставлені завдання та впевнені кроки щодо їх реалізації, вже в найближчі десятиріччя лідером може стати Китай [4]. В Україні наукоємність ВВП (видатки на науку за всіма джерелами у відсотках до ВВП) у 2012 р. становила 0,75%, з них частка коштів державного бюджету становила всього 0,33%. Хоч загальні витрати на наукову і науково – технічну діяльність в Україні щорічно поступово зростають в абсолютному вимірі, але при цьому їхня частка у ВВП становить менше 1% ВВП [4]. Отже, недостатнє фінансування розвитку науки та науково-дослідних робіт виступає однією із найважливіших причин слабкої інноваційності української економіки.

Дослідження інноваційної діяльності підприємств промисловості в Україні показує, що за останні роки кількість інноваційно активних

підприємств поступово зростає: у 2008р. їх кількість становила 1397 підприємств, або 13,0 % загальної кількості, а в 2012 р. інноваційну діяльність здійснювали 1758 підприємств, що склало 17,4 % їх загальної кількості [4, с. 104].

Таблиця 2

Загальний обсяг інноваційних витрат та його структура у промисловості України

Напрямок витрат	2008		2009		2010		2011		2012	
	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%	млн.грн.	%
Усього	11994,3	100,0	7949,9	100,0	8045,5	100,0	14333,9	100,0	11480,6	100,0
Внутрішні науково-дослідні роботи	958,8	8,0	633,3	8,0	818,5	10,2	833,3	5,8	965,2	8,4
Зовнішні науково-дослідні роботи	284,8	2,4	213,4	2,7	177,9	2,2	246,6	1,7	231,1	2,0
Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення	7664,8	63,9	4974,7	62,6	5051,7	62,8	10489,1	73,2	8051,8	70,1
Придбання інших зовнішніх знань	421,8	3,5	115,9	1,4	141,6	1,8	324,7	2,3	47,0	0,4
Інші	2664,0	22,2	2012,6	25,3	1885,8	23,0	2440,2	17,0	2185,5	19,1

Джерело: Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2012 рік/ Аналітична довідка/Український інститут науково – технічної і економічної інформації/Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. – К., 2013. – С.115.

Більшість інноваційно активних підприємств спостерігається в сферах нафтоперероблення, виробництва транспортних засобів та устаткування, хімічного виробництва. Разом з тим, позитивна динаміка щодо загальної кількості інноваційно активних промислових підприємств має дуже повільні темпи. Не відбувається відчутного збільшення загального обсягу інноваційних витрат, не покращується і його структура за напрямками використання коштів, табл. 2. Так, загальний обсяг інноваційних витрат у промисловості у 2012 р. зменшився більше ніж на 20% в порівнянні з минулим роком. За структурою загального обсягу витрат на інноваційну діяльність підприємства витрачають все більшу частину на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення.

Таблиця 3

Динаміка та джерела фінансування інноваційної діяльності на підприємствах промисловості України

	2000	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності, млн. грн.	1757,1	5751,6	10821	11994,2	7949,9	8045,5	14333,9	11480,6
у % до ВВП	1,0	1,3	1,5	1,3	0,9	0,7	1,1	0,81
З них за рахунок: (у % до загального обсягу фінансування)								
власних коштів	79,6	87,7	73,7	60,6	65,0	59,3	52,9	63,9
державного бюджету	0,4	0,5	1,3	2,8	1,6	1,1	1,0	2,0
місцевих бюджетів	0,1	0,3	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2
позабюджетних коштів	1,9	0	0	0	0	0	0	0
вітчизняних інвесторів	2,8	1,4	0,2	1,4	0,4	0,4	0,3	1,3
іноземних інвесторів	7,6	2,7	3,0	1,0	19,0	30,0	0,4	8,6
кредитів	6,3	7,1	18,5	33,7	11,8	7,8	38,3	21,0
інших джерел	1,3	0,3	3,2	0,4	2,1	1,3	6,9	3,0

Джерело: Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2012 рік/ Аналітична довідка/Український інститут науково – технічної і економічної інформації/Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. – К., 2013. – С.107.

Інноваційний розвиток національної економіки, за світовим досвідом, не відбувається без значного посилення впливу держави на його здійснення. Цілком підтримуємо позицію дослідників, які вважають, що формування інноваційно орієнтованої економіки доцільно розглядати як результат інституційного поштовху, який надається державою, її нової ролі у здійсненні інноваційного розвитку [1, с.48; 2, с.86]. Держава повинна, з одного боку, через розробку і проведення інноваційної політики, через механізм державного регулювання та різноманітні його інструменти сприяти розвитку передових технологічних укладів. З іншого, врахувати та забезпечити поєднання ринкових і державних важелів впливу на розвиток інноваційних процесів. Перш за все це стосується фінансового забезпечення та стимулювання інноваційної діяльності.

Аналіз динаміки та джерел фінансування інноваційної діяльності

підприємств промисловості в українській економіці свідчить про низькі темпи зростання загального обсягу коштів, що направляються на забезпечення інноваційної діяльності, табл. 3. Протягом останніх дванадцяти років відчутних позитивних зрушень в обсягах фінансування інноваційної діяльності, його частки у ВВП, розподілу за джерелами фінансування в Україні не відбулось. У період з 2008 р. по 2012 р. мали місце такі зміни: значно зменшилась частка фінансування за рахунок державного бюджету (з 2,8 % до 2,0%), скоротилась частка фінансування з боку вітчизняних інвесторів (з 1,4% до 1,3%), частка фінансування з боку іноземних інвесторів зростає (з 1,0% до 8,6%). Найбільшу частку складають обсяги фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств (60,6% у 2008 р. та 63,9% у 2012 р.) [4, с.107].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Дослідження соціально-економічних умов для здійснення інноваційної діяльності в українській економіці дозволяють зробити висновок про їх вкрай незадовільний рівень. На нашу думку, для їх покращення перш за все обсяги фінансування науково-технічної інноваційної діяльності за рахунок держави необхідно суттєво збільшити. Це сприятиме реалізації пріоритетності інноваційного розвитку, активізації інноваційної складової підвищення конкурентоспроможності національної економіки та підвищенню світового рейтингу країни за даним показником. В цьому напрямку особливої уваги заслуговує подальша теоретична розробка та практична реалізація механізму підтримки інноваційності підприємницьких структур, які визначають конкурентні переваги країни.

Окрім того, необхідно формувати відповідне інституційне середовище для розвитку інноваційно-технологічної діяльності та сприяти попиту на інноваційні продукти. Важливо активізувати фінансування венчурного бізнесу, розвиваючи різні форми інноваційних фондів, поширюючи участь комерційних банків у кредитуванні інноваційно-інвестиційних проектів.

Застосування і поширення таких форм стимулювання інноваційної

діяльності як пільгове оподаткування, надання цільових асигнувань із бюджету, інноваційного податкового кредиту повинні сприяти не тільки зростанню кількості підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, але й створенню та підвищенню ефективності функціонування науково-технологічних центрів, технополісів, науково-технічних парків, малих інноваційних форм тощо.

Таким чином, підвищення ролі державного регулювання у поєднанні з ринковим механізмом, на цій підставі забезпечення значного посилення стимулювання інноваційної діяльності підприємницьких структур, мають бути основою для створення інноваційного середовища та формування інноваційно орієнтованої національної економіки України.

Література

1. Боков О. Інноваційно-інвестиційна модель розвитку економіки України як передумова підвищення рівня життя населення // Україна: аспекти праці. – 2011. – № 5. – С. 45-51.
2. Сизоненко В.О. Фінансування інноваційно орієнтованої економіки в умовах інституціональної невизначеності // Фінанси України. – 2013. – № 5. – С. 80-89.
3. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт. упоряд.: Г.О. Андрощук, І.Б. Жиляєв, Б.Г. Чижевський, М.М. Шевченко. – К: Парламентське вид-во, 2009. – 632 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>
4. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2012 рік/ Аналітична довідка/Український інститут науково-технічної і економічної інформації / Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. – К., 2013. – 217 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/_08%2007%2020

5. The Global Competitiveness Report 2013–2014. World Economic Forum. Geneva, Switzerland 2013. – 569 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org>.